

СТРУКТУРА АСОЦІАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ *ЗРАДА* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Іванченко Марія Юріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

В межах антропоцентричної парадигми мовознавства дослідників все частіше звертаються до психолінгвістичних методів дослідження одним із яких є асоціативний експеримент. Для аналізу певної кількості пов'язаних між собою асоціатів у науці було запроваджено поняття асоціативного поля. Вербалізація *зради* у свідомості англійців була виявлена за допомогою асоціативного експерименту, до якого були залучені мешканці Лондона (Англія) віком від 18 до 25 років (365 чоловіків, 411 жінок), з різною освітою: студенти коледжів та університетів, респонденти зі ступенями бакалавра та магістра. Отримані результати були згруповані у 11 тематичних блоків. Відповідно до кількісних показників виділено структурні елементи асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові, а саме ядро, *присядерну* зону та *периферію*, яка своєю чергою поділяються на *ближню* та *дальню*. Так, ядро асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові відповідно до кількісних показників складається з 11 найбільш частотних асоціацій. *Присядерну* зону у структурі окресленого поля формують такі асоціації, кількісні показники яких є 14-7 реакцій (31 приклад). *Периферії* асоціативного поля вкдючає 149 асоціацій кількісні показники яких перебувають в межах від 6 до 1 реакції. *Периферія* асоціативного поля концепту *BETRAYAL* своєю чергою поділяється на *ближню* та *дальню*. *Ближня периферія* вкдючає приклади асоціацій, які вказали від 6 до 2 респондентів. Найчисельнішими виявились асоціації із кількісним показником 2 реакції, таких виявлено 50 прикладів. *Дальню периферію* формують *одиночні*, або *індивідуальні реакції* – загальна кількість 38 асоціацій. Аналіз реакцій учасників асоціативного експерименту показав, що у англійській мовній свідомості *зрада* вербалізується як негативний феномен позамовної дійсності. Про це свідчать асоціації, які формують *ядерну частину* поля. Представники британського суспільства різко засуджують будь-яке не виправдання довірчих процесів на особистісному рівні та на рівні соціуму. У значній частині учасників експерименту *зрада* асоціюється із обманом, із поведінкою, яка викликає негативні емоції та є причиною для припинення стосунків. Носії англійської мови вважають таку поведінку *злочинною та такою, яка заслуговує на покарання*.

Ключові слова: концепту, асоціативний експеримент, асоціації, реакції, асоціативне поле.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

На зламі століть відбулись докорінні зміни у розумінні предмета мовознавства, відповідно до підходів та методів аналізу. Якщо раніше мова розглядалась як феномен, який має відношення до людини, то сьогодні – мова допомагає вивчати людину як таку. Мова привертає увагу науковців не лише як важливий інструмент для вирішення комунікативних задач, але і як спосіб акумулювання знань та пізнання сутності людини. За таких умов сформувалась антропоцентрична парадигма мовознавства, у центрі якої перебуває не мова сама у собі, а людина, яка відображає свій внутрішній світ у системі мовних знаків. Розшифрування та тлумачення мовних знаків відкриває можливості для пізнання внутрішнього світу людини, особливостей її світобачення, ціннісних орієнтирів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В межах антропоцентричної парадигми мовоз-

навства дослідників все частіше звертаються до психолінгвістичних методів дослідження одним із яких є асоціативний експеримент.

Методика асоціативного експерименту входить до переліку прийомів, необхідних для вивчення будь-якого концепту (Evans, 2009). Отриманий матеріал асоціативного експерименту дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості когнітивних ознак концепту (Rákosi, 2017). Інтерпретація результатів асоціативного експерименту дозволяє встановити «значущість того чи іншого концепту для представників певної мовної спільноти» (Мізін, 2016, с. 29).

Аналіз отриманих результатів завжди викликав у науковців певні труднощі. Головна складність застосування асоціативного експерименту полягає в тому, як інтерпретувати, або іншими словами «розкодовувати лінгвокультурну інформацію, імпліковану в тандемі «стимул →

реакція» у межах асоціативного поля» (Мізін, 2016, с. 32).

Проаналізувавши велику кількість (десятки) класифікацій асоціативних реакцій, отриманих в результаті проведення експерименту і вчені дійшли висновку про те, що «проблема якісного аналізу результатів асоціативний експеримент залишається не вирішеною, і побудова ідеальної класифікації асоціацій за певним принципом є не можливою і не потрібною...» (Valian, 2019, p. 181–185).

Серед основних причин, які унеможливають створення чіткої класифікації асоціативних реакцій С. Мартінек вказує те, що «вони можуть бути пов'язані зі стимулом більш ніж за одним параметром» (Мартінек, 2011, с. 29). Ускладнює ситуацію той факт, що значна частина отриманих реакцій є багатозначні слова, котрі поєднуючись із словом-стимулом утворюють «референційно непрозорі» конструкції (термін Куайна У.).

Для аналізу певної кількості пов'язаних між собою асоціатів у науці було запроваджено поняття асоціативного поля, оскільки у мовленнєвому мисленні індивід оперує не словами, а асоціативними полями (Ткаченко, 2010, с. 454).

Мета дослідження є вивчення асоціативного поля концепту BETRAYAL, а саме його структури, що дає змогу об'єктивно визначити концептосферу як окремої особистості, так і певних соціальних груп людей, та є способом моделювання індивідуального і колективного світогляду, матеріалізованого в мовних формах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність асоціацій, тобто лексично матеріалізованих реакцій на задане слово-стимул, формує асоціативне поле. Спеціалісти у галузі психолінгвістики вважають, що отримане у результаті експерименту асоціативне поле являє собою фрагмент: вербальної пам'яті людини; мовної свідомості носіїв мови як представників певної культури; концептосфери як окремої особистості, так і певних соціальних груп людей; загального образу світу представників досліджуваного етносу. У суспільному житті немає нічого, чого б не було у свідомості окремих людей, але майже все, що вони мають, взято від суспільства (Durkheim, 1998, p. 359).

Асоціативне поле – це функціональна психолінгвістична модель, яка фіксує асоціативні зв'язки слів, виявлені експериментально; це модель, що представляє реальну свідомість у процесі комунікації. Зважаючи на це, дані асоціативного експерименту можна розглядати як засіб виявлення механізму вербалізації концепту (Ryspaeva, 2024). І дозволяє моделювати

«асоціативний профіль» образів свідомості, характерних для цієї культури та мови, який інтегрує ментальні та чуттєві знання, якими володіє певна етнічна група.

Вербальна або, як її ще називають, семантична пам'ять являє собою систему запам'ятовування, засновану на смислових характеристиках понять. Організація і структурування семантичної пам'яті, таким чином, засновані на змістовному описі понять і слів, що позначають ці поняття. Пам'ять, як психічний процес, є складовим елементом структури свідомості. У сучасній філософії та психології свідомість розглядається як «властивість (функція) високоорганізованої матерії – мозку, яка полягає в здатності людини відображати зовнішнє буття у формі чуттєвих і розумових образів» (Kotchoubey, 2018). Своєю чергою мовна свідомість – це особливий механізм, який забезпечує злиття, інтеграцію знання мови зі знаннями про світ (Гапченко, 2011, с. 32). Дослідження вербалізованих одиниць пам'яті та відношень між ними є способом реконструкції структурної організації мовної свідомості. Асоціативне поле за таких умов вважається надійним способом вивчення специфіки мовної свідомості носіїв мови, оскільки являє собою вербально-асоціативну мережу, яка дає змогу дослідити закладені у підсвідомості людини зв'язки із різними об'єктами та поняттями зовнішнього світу, закономірності побудови та сприйняття мовленнєвого висловлювання.

Асоціативне поле того чи іншого слова-стимулу – це фрагмент образу світу того чи іншого етносу, відображеного у свідомості «середнього» носія тієї чи іншої культури, його мотивів та оцінок і, відповідно, його культурних стереотипів. Вербальні реакції, елементи поля вказують на зміст, що входить до національного ментального образу конкретного культурного предмету (Kuzembayeva, 2023).

Асоціативне поле формується із вербальних, тобто лексичних матеріалізованих реакцій учасників лінгвістичного експерименту на слова-стимули. Такі реакції дають можливість визначити відносини у ланцюжку «мовна особистість – мова – світ», що є проекцією образу світу мовної особистості. Отримані реакції дають вербалізоване представлення її концептуальної картини світу. Більше того, вони є фрагментом концептосфери етносу, відображеного та закріпленого у свідомості носія мови та культури. Таким чином, побудову та дослідження асоціативних полів на основі виявлених асоціацій, що породжуються як реакція на задане слово-стимул, можна вважати ефектив-

ним інструментом для виявлення та вивчення концепту та концептосфери (Evans, 2009) як окремих людей, так і певної соціальної групи.

У структурі асоціативного поля виділяється ядро та периферія. Ядро асоціативного поля виділяється на основі ранжування асоціативів поля за ознакою частотності, і відповідно включає найбільш активні у частотному плані реакції на слово-стимул. Асоціації, які формують ядро асоціативного поля ще називають «асоціативною нормою», «культурно-специфічними», «стандартними» або «стереотипними», тобто такими які дають уявлення про колективне знання.

Виділяють, також, так звану приядерну зону у структурі асоціативного поля. Цю частину формують асоціації із нижчим, порівняно із складовими ядерної зони асоціативного поля, кількісними показниками але із достатніми відносно всіх отриманих даних в результаті проведеного експерименту.

Периферія включає реакції з коефіцієнтом частотності нижче середнього, у тому числі і одиничні реакції «засновані на індивідуальному зближенні уявлень і понять щодо суміжності чи подібності, у результаті створюються нові, нетипові асоціативні пари» (Bickhard, 2005). З урахуванням ранжування асоціативів поля за ознакою частотності периферія розподіляється на ближню та дальню.

Вербалізація *зради* у свідомості англійців була виявлена за допомогою асоціативного експерименту, до якого були залучені мешканці Лондона (Англія) віком від 18 до 25 років (365 чоловіків, 411 жінок), з різною освіту: студенти коледжів та університетів, респонденти зі ступенями бакалавра та магістра. Експеримент проводився в Кінгстонському університеті в рамках програми Erasmus+ (Grant Agreement Number 2020-1-UK01-KA107-078410).

Отримані результати були згруповані у 11 тематичних блоків (кількість реакцій вказана в дужках): асоціативні реакції, що експлікують виконавців (190); слова-реакції, які відображають соціальні інститути-об'єкти зради (154); асоціації за суміжністю, що відсилають до подій, які спричинені *betrayal* (85); асоціації, пов'язані із уявленням про *betrayal*, як про нерелевантний результат довірчого процесу (76); асоціації за суміжністю, що експлікують емоції, викликані *betrayal* (75); реакції за суміжністю, що відображають поведінкові сценарії (61); асоціації за суміжністю, що відсилають до наслідків (покарання) (45); асоціації, пов'язані з уявленням про *betrayal*, як про злочин (41); аксіологічні асоціації (41); реакції,

що відсилають до творів мистецтва (література, музика, кіномистецтво) (37); асоціації за суміжністю (9).

Відповідно до кількісних показників виділено структурні елементи асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові.

Так, ядро асоціативного поля концепту *betrayal* в англійській мові відповідно до кількісних показників (одинадцять найбільш частотних асоціацій) включає такі реакції: *cheating* (45), *affair* (28), *jail* (25), *traitor* (20), *crime* (18), *break of trust* (18), *hurt feeling* (18), *friend* (15), *relationship* (15), *sadness* (15), *Taylor Swift*, *High Infidelity* (15), *unfaithful* (15).

Приядерну зону або базовий прошарок у структурі окресленого поля формують такі асоціації, кількісні показники яких є 14-7 реакцій (31 приклад):

marriage (14), *war* (*war crimes*, *civil war*) (12), *government* (10), *mole* (10), *Benedict Arnold* (10), *political upheaval* (10), *end of friendship* (10), *sadness* (10), *partner* (9), *old friend* (9), *couple* (8), *family related* (8), *close friend* (8), *family crisis* (7).

На периферії асоціативного поля представлені вербалізовані реакції, котрі відображають специфічні уявлення, ставлення респондентів, що виявляють зв'язок *betrayal* із приниженням, знецінюванням, свідомими прагненням зробити боляче, поведінкою, яка суперечить моральним та соціальним принципам, експлікації виконавців зради – загальна кількість 149 асоціацій кількісні показники яких перебувають в межах від 6 до 1 реакцій.

Периферія асоціативного поля концепту BETRAYAL своєю чергою поділяється на ближню та дальню.

Ближня периферія включає приклади асоціацій, які вказали від 6 до 2 респондентів. Три подібні реакції вказали по шість учасників експерименту: *monarchy* (*royalty*) (6), *break up* (6), *pain* (6). Показник 5 в межах проведеного експерименту мають 14 асоціацій: *family* (5), *fight* (5), *hatred* (5), *romantic partner* (5) і т. д. Двадцять сім виявлених асоціацій були вказані респондентами як такі, які виникають у їхній мовній свідомості як реакція на слово-стимул *betrayal*: *close person* (4), *my dad* (4), *Anne Boleyn* (4), *state* (4), *sabotage* (4), *disloyalty* (4), *talking behind someone's back* (4), *lying* (4), *lovers* (4), *hatred* (4), *revenge* (4), *discontent* (4).

Найчисельнішими виявились асоціації із кількісним показником 2 реакції, таких виявлено 50 прикладів: *false accusation* (2), *injustice* (2), *execution* (2), *military* (2), *fireworks* (2), *break boundary* (2), *wrong doing* (2), *shame* (2) і т.д.

Дальню периферію формують одиничні, або індивідуальні реакції – загальна кількість 38 асоціацій: *to be blindsided (1), pain (1), abhorrent (1), the deepest (1), negative impact (1), unbelievable (1), personal (1), fake (1), secret (1), intentional hurt (1), undermining the place of living (family, friends) (1), corruption, a concept of law (1), criminal conduct (1), gun powder (1), leaving (1), harm (1), exes (1), love problem (1), quilt (1), January the 6th (1)* і т.д.

Висновки. У результаті аналізу структури асоціативного поля концепту BETRAYAL було виокремлено ядро, приядерну зону та периферію, яка своєю чергою поділяється на ближню та дальню.

Аналіз реакцій учасників асоціативного експерименту показав, що у англійській мовній свідомості зрада вербалізується як негативний феномен позамовної дійсності. Про це свідчать асоціації, які формують ядерну частину поля. Представники британського суспільства різко засуджують будь-яке не виправдання довірчих процесів на особистісному рівні та на рівні соціуму. У значній частини учасників експерименту зрада асоціюється із обманом, із поведінкою, яка викликає негативні емоції та є причиною для припинення стосунків. Носії англійської мови вважають таку поведінку злочинною та такою, яка заслуговує на покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапченко О. Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2011. № 22. С. 31–34.
2. Мартінек С. Емпіричні й експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. № 52. С. 25–32.
3. Мізін К. І. Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методики психолінгвістичного експерименту. *Психолінгвістика*. 2016. № 19 (2). С. 32–46.
4. Ткаченко Г. В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Частина 3. С. 454–460.
5. Bickhard M. H. Consciousness and reflective consciousness. *Philos. Psychol.* 2023. № 18. P. 205–218.
6. Durkheim E. *De la Division du Travail Social*. Quadrige: Presses Universitaires de France, 1998. 416 с.
7. Evans V. *How words mean: Lexical concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. OUP Oxford, 2009. 400 p.
8. Kotchoubey B. Human Consciousness: Where Is It From and What Is It for. *Frontiers in Psychology*. 2018. № 9. P. 1–17.
9. Kuzembayeva G. Axiological dimension of citizenship and patriotism in a worldview of Kazakhs: A psycholinguistic study. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2023. № 10(1). P. 116–135.
10. Rákosi C. Replication of psycholinguistic experiments and the resolution of inconsistencies. *Journal of psycholinguistic research*. 2017. № 46 (5). P. 1249–1271.
11. Ryspayeva D., Akhmetova G., Borgul N., & Iskakova G. Mechanisms of Concept Verbalization in the Ethnolinguistic Context. *Journal Psycholinguist Research*. 2024. № 53 (4). P. 25–42.
12. Valian V. *Psycholinguistic Experiment and Linguistic Intuition*. *Language, mind, and brain*. Cambridge Press: Psychology. 2019. P. 179–188.

REFERENCES

1. Bickhard, M. H. (2023). Consciousness and reflective consciousness. *Philos. Psychol*, 18, 205–218.
2. Durkheim, E. (1998). *De la Division du Travail Social*. Quadrige: Presses Universitaires de France.
3. Гапченко, О. (2011). Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень [Human linguistic consciousness as an object of linguistic research]. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 22, 31–34. [in Ukrainian].
4. Evans, V. (2009). *How words mean: Lexical concepts, Cognitive Models and Meaning Construction*. OUP Oxford.
5. Kotchoubey, B. (2018). Human Consciousness: Where Is It From and What Is It for. *Frontiers in Psychology*, 9, 1–17.
6. Kuzembayeva, G. (2023). Axiological dimension of citizenship and patriotism in a worldview of Kazakhs: A psycholinguistic study. *East European Journal of Psycholinguistics*, 10(1), 116–135.
7. Martinek, S. (2011). Емпіричні у експериментальні методи у сучасній когнітивній лінгвістиці [Empirical and experimental methods in modern cognitive linguistics]. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 52, 25–32. [in Ukrainian].
8. Mizin, K. I. (2016). Верифікація лінгвокультурної релевантності концептів за допомогою методу психолінгвістичного експерименту [Verification of linguistic and cultural relevance of concepts using the method of psycholinguistic experiment]. *Психолінгвістика*, 19 (2), 32–46. [in Ukrainian].

9. Rákosi, C. (2017). Replication of psycholinguistic experiments and the resolution of inconsistencies. *Journal of psycholinguistic research*, 46(5), 1249–1271.
10. Ryspayeva, D., Akhmetova, G., Borgul, N., & Iskakova, G. (2024). Mechanisms of Concept Verbalization in the Ethnolinguistic Context. *Journal Psycholinguist Research*, 53 (4), 25–42.
11. Tkachenko, H.V. (2010). Asotsiatyvnyi eksperyment yak zasib piznannia onimiv v kohnityvnii onomastytsi [Associative experiment as a means of knowing onyms in cognitive onomastics]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, Vyp. XXIII, part 3., 454–460. [in Ukrainian].
12. Valian, V. (2019). Psycholinguistic Experiment and Linguistic Intuition 1. *Language, mind, and brain*. Cambridge: Psychology Press. 179–188.

STRUCTURE OF THE CONCEPT *BETRAYAL* ASSOCIATION FIELD IN ENGLISH

Ivanchenko Maria Yuryivna

Candidate of philological sciences,

Associate Professor at the Foreign languages and translation studies department

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

Within the anthropocentric linguistics paradigm, researchers increasingly turn to psycholinguistic research methods, one of which is the association experiment. The term association field was introduced in science to analyse a certain number of interconnected associations. The verbalisation of betrayal in the English consciousness was revealed using an association test, which involved residents of London (England) aged 18 to 25 (365 men, 411 women) with different education: college and university students and respondents with bachelor's and master's degrees. The obtained results were grouped into 11 thematic blocks. According to the quantitative indicators, the structural elements of the concept of betrayal association field in English were identified: the core, the nuclear zone and the periphery, which in turn is divided into close and far. Thus, according to the quantitative indicators, the core concept of the betrayal association field in English consists of the 11 most frequent associations. Associations form the nuclear zone in the structure of the outlined field, the quantitative indicators of which are 14-7 reactions (31 examples). The periphery of the associative field includes 149 associations, the quantitative indicators ranging from 6 to 1 reactions. The periphery of the concept of the BETRAYAL association field is, in turn, divided into close and far. The close periphery includes examples of associations indicated by the number of respondents from 6 to 2. The most numerous were associations with a quantitative indicator of 2 reactions, 50 examples of which were found. The far periphery is formed by single or individual reactions – in total, 38 associations. Analysis of the participants' reactions in the association test showed that betrayal is verbalised as a negative phenomenon of extralinguistic reality in the English linguistic consciousness. This is evidenced by the associations that form the core of the field. Representatives of British society sharply condemn any non-justification of trust processes at the personal level and at the level of society. For a significant part of the participants of the experiment, betrayal is associated with deception, with behaviour that causes negative emotions and is a reason for breaking up relationships. Native English speakers consider such behaviour as criminal and deserving of punishment.

Key words: *concept, association test, associations, reactions, association field.*